

Respecteren ecologische grenzen essentieel voor nieuwe economie

Balansgeld brengt economie op gezond spoor

Bert Vink

In dit artikel wordt een voorstel gelanceerd dat de wereld kan doen veranderen. Met instrumenten als marktwerking, ondernemerschap en concurrentie, en met respect voor de individuele vrijheid van een ieder, wordt een economie gecreëerd die zich blijvend binnen de ecologische grenzen organiseert en bovendien een wereldwijde herverdeling van kapitaal bewerkstelligt.

Gevraagd naar de diepere oorzaak van de kredietcrisis antwoordde minister Bos van Financiën in het televisieprogramma *De Wereld Draait Door* dat de hang van ons allen naar ‘Meer, Meer, Meer’, wat hem betreft de grondoorzaak was van de crisis waarin we beland zijn. ‘U geeft de burgerij de schuld’, was de repliek van presentator Van Nieuwkerk, die blijkbaar vooral krijtstreepakken voor zich zag als hij op zijn eigen vraag had moeten antwoorden.

Bos hield voet bij stuk en legde uit dat de push van aandeelhouders op het bedrijfsrendement maar ook van polishouders op pensioenfondsen, de druk in het financiële systeem naar recordhoogte had opgestuwd en die zouden banken en bedrijven bewogen hebben steeds grotere risico’s te nemen. Daags daarvoor had Bos zich in dagblad *Trouw* al op gelijke wijze uitgelaten. ‘We zullen een nieuwe balans moeten zoeken tussen meer en genoeg’, zo liet hij daar enigszins cryptisch optekenen.

Deze reactie gaat beduidend verder dan het tot nu veel gehoorde, en zich tot een bedrijfsongeval beperkende: ‘meer regels en beter toezicht’. Je zou kunnen spreken van een heuse cultuurkritiek bij de Minister van Financiën. Dit geluid hoor je binnen de PvdA de laatste tijd wel meer. Fractievoorzitter Hamer sprak in het televisieprogramma *Buitenhof* de wens uit dat uit deze crisis een hele nieuwe maatschappij zou voortkomen. En fractielid Diederik Samsom deed min of meer gelijktijdig in *Trouw* een oproep aan zijn generatiegenoten om hun verantwoordelijkheid te nemen en die nieuwe samenleving vorm te geven. Nu blijven deze beschouwingen en wensen niet tot de PvdA beperkt. Fractievoorzitter van GroenLinks Femke Halsema publiceerde onlangs haar essay: ‘Geluk!, Voorbij de hyperconsumptie, haast en hufterigheid’. Hierin analyseert Halsema het huidige tijdgewricht. Centraal in haar analyse staat de kritiek dat het belang dat aan economische groei gehecht wordt veel te eenzijdig is.

Ook aan de andere kant van het politieke spectrum gaan geluiden op dat deze crisis wel eens veel verder zou kunnen reiken dan het eerder genoemde bedrijfsongeval. Meest eloquente vertegenwoordiger van deze gedachte binnen de VVD is de Groningse Hoogleraar Frank Ankersmit. Hij ziet in de huidige crisis een moment van historische betekenis vergelijkbaar met de overgang van de oudheid naar de middeleeuwen, of die van de middeleeuwen naar de nieuwe tijd. Toe maar. Enigszins gelijkluidend liet CDA-denker Wijffels zich uit toen hij zei dat we niet in een tijdperk van verandering zitten maar in een verandering van tijdperk. Volgens Wijffels is de financiële crisis ‘een breuklijn in de wereldgeschiedenis’ en een afscheid van de ‘de hele Amerikaanse wijze van denken, die teruggaat op de frontiermentaliteit en zegt dat de aarde geen grenzen heeft’.

Het is duidelijk dat er sprake is van twee stromingen als we de huidige crisis analyseren. Aan de ene kant de ‘bedrijfsongevaldenkers’. Die menen dat dit een crisis is zoals die wel vaker

voorkomt in het kapitalisme. Een beetje dieper dan een gewone conjunctuurcrisis, - wellicht met een bijzondere oorzaak, de lichtzinnige hypotheekverstrekking in Amerika en het gebrekkige toezicht hierop -, maar in wezen niets bijzonders. In het verleden hebben we zoveel crises meegemaakt en economen hebben verschillende soorten cycli beschreven. Of het nu gaat om een Kitchen-, Juglar-, Kuznets- of Kondratieffcyclus, (u ziet we hebben er nogal wat), een stabiele economische ontwikkeling bestaat nu eenmaal niet. De economie vertoont altijd de kenmerken van een Echternachtse processie: drie stappen vooruit, twee achteruit. Dergelijke crises zijn eigenlijk juist goed omdat ze de zwakke bedrijven saneren, ruimte maken voor innovatie en groei en de economie er achteraf veel vitaler voorstaat. Creatieve Destructie noemde de bekende Oostenrijkse econoom Shumpeter dit fenomeen, en zag in dit aanpassingsvermogen juist de kracht van het kapitalisme. Zo bezien is het misschien niet gek dat juist de auto-industrie in Amerika nu zware klappen te verduren krijgt. Zij is duidelijk verouderd omdat er onvoldoende is ingespeeld op (komende) milieueisen van zowel burgers als overheid. Op de korte termijn sociaal gezien dramatisch, maar eigenlijk een heel gezonde ontwikkeling, zo is de redenatie.

Aan de andere kant staan dus de meer cultuurkritiek angehauchte denkers zoals hierboven de revue zijn gepasseerd. Zij denken niet dat we slechts kijken naar een proces waarbij het kapitalisme zijn zelfreinigend vermogen etaleert. Zij zien in de huidige crisis wel degelijk een historische gebeurtenis, die een manifestatie is van het feit dat de economie tegen haar grenzen is opgelopen. Juist daarom willen zij de kredietcrisis niet geïsoleerd bezien, maar dwarsverbanden trekken naar andere crises waar de wereld momenteel mee kampt, zoals de klimaatcrisis, de energiecrisis, de milieucrisis, de voedselcrisis et cetera. Het erkennen van grenzen aan de economie en het oordeel dat het huidige kapitalisme geen ingebouwd mechanisme heeft om die grenzen te respecteren is volgens mij de fundamentele overeenkomst die hen bindt. Andere belangrijke overeenkomst is dat het daar wel bij blijft en daarna angstig stil wordt. Hoe die relaties precies liggen en al helemaal een poging tot het formuleren van beleid dat al deze crises tegelijkertijd integraal aanpakt en bestrijdt, die is naar mijn weten nog niet ondernomen. Of zoals minister Bos het in Trouw zei: 'Ik weet het gewoonweg niet, maar ik sluit niets uit'.

Ik doe in dit artikel Bos een concreet voorstel van historische dimensie aan de hand. Een voorstel dat bij invoering een geheel andere wereld oplevert dan dat wij nu kennen. Een wereld waarin op fundamentele wijze wordt gewerkt aan een oplossing van alle crises zoals hierboven benoemd. Dus zowel de klimaat- als milieucrisis alsmede de voedselcrisis en de onderontwikkeling van grote delen van de wereld. Een voorstel dat het kapitalisme dynamisch en vitaal houdt maar zichzelf altijd organiseert binnen de ecologische grenzen zoals de aarde ons nu eenmaal stelt. Dit zal Bos wel bedoeld hebben met de 'balans tussen meer en genoeg'. Het zal niet de panacee zijn voor alle problemen in de wereld maar het is een voorstel waarin een vrije wereld zich langzaam kan ontwikkelen in een richting die wij allen zo graag willen, namelijk die van duurzaamheid en sociale rechtvaardigheid.

Op het eerste gezicht lijkt het een voorstel vanuit het linkse politieke spectrum met zijn aandacht voor milieu en gelijkheid, maar dit zijn waarden die naar mijn mening over de hele linie worden gedragen. De instrumenten die ik echter voorstel zijn van onversneden rechtse signatuur. Marktwerving, ondernemerschap en concurrentie zijn de sturende krachten in het voorstel maar dit alles binnen de randvoorwaarden zoals de natuur en de moraal die ons op fundamenteel niveau stellen, met de overheid als sterke maar bescheiden marktmeester in deze.

Uitgangspunt van mijn voorstel is de erkenning dat de westerse wereld ecologisch gezien op te grote voet leeft. In het onlangs door het Wereld Natuur Fonds uitgebrachte Living Planet Report wordt dat heel duidelijk inzichtelijk gemaakt. Wanneer iedere wereldburger zou consumeren op het niveau van de gemiddelde Nederlander, dan zouden we over twee aardbollen moeten beschikken. Op het niveau van de gemiddelde Amerikaan: vier.

Misschien dat in de toekomst ruimtereizen de situatie doen veranderen maar vooralsnog moeten we er vanuit gaan dat we die planeten niet achter de hand hebben. Veel van de crises die hierboven benoemd zijn hebben een rechtstreekse relatie met het feit dat de westerse wereld een te groot deel van aarde opeist. Slechts 20 % van de wereldbevolking verbruikt ongeveer 80 % van de natuurlijke hulpbronnen. Al met al wordt er al zoveel van de aarde gevraagd dat wij jaarlijks meer vragen dan dat de aarde kan genereren. Ondanks het feit dat grote delen van de wereld onderontwikkeld zijn en daardoor een zeer gering beroep doen op de capaciteit van de aarde, teert de mensheid nu al in op het natuurlijk vermogen. Dit is een belangrijke oorzaak van zowel de klimaat- als de milieucrisis. Ook mag duidelijk zijn dat als het rijke westen/noorden op het huidige niveau blijft consumeren er weinig overblijft voor de rest van de wereld. Zie hier de relatie met het onderontwikkelingsvraagstuk. Bovendien staat vast dat de huidige voedselcrisis mede veroorzaakt wordt door het grote beslag dat de westerse wereld legt op landbouwarealen voor biobrandstoffen. Zie hier de relatie met de energie- en voedselcrisis.

Samenvattend zou je kunnen zeggen dat alle crises, weliswaar niet uitsluitend, maar wel voor een belangrijk deel, veroorzaakt worden door het te grote beslag dat de westerse wereld legt op de natuurlijke hulpbronnen.

Het eerder genoemde Living Planet Report van het Wereld Natuurfonds gaat uit van een berekeningsmethode die begin jaren '90 is ontwikkeld door twee Canadese wetenschappers, William Rees en Mathis Wackernagel, en bekend staat onder naam ecologische voetafdruk. De ecologische voetafdruk is een inmiddels gerespecteerd meetinstrument dat door de Verenigde Naties, de Europese Unie, talloze bedrijven en overheden wordt gebruikt om beleid te formuleren. Hoewel reuze ingewikkeld in zijn uitvoering, is de basisgedachte van de ecologische voetafdruk bijzonder simpel.

Rees en Wackernagel bedachten het volgende: als we de totale capaciteit van de aarde, van alles wat deze ons jaarlijks kan geven aan voedsel, frisse lucht, schoon water en andere grondstoffen, kunnen vaststellen, en die totale capaciteit delen door het aantal leden van de wereldbevolking, dan kunnen we bepalen waar iedereen in principe recht op heeft. Een hele fundamentele benadering. Rees en Wackernagel slaagden erin om de capaciteit vast te stellen en bovendien hiervoor een eenheid te ontwikkelen. Zij brachten alle beroep op de hulpbronnen van de aarde terug tot het ruimtebeslag dat ze inneemt. Ze berekenden de totale bruikbare oppervlakte op een 13,4 miljard ha. Gedeeld door ruim 6 miljard mensen levert dit een oppervlakte op die voor iedereen op aarde in principe beschikbaar is om in zijn of haar behoeften te voorzien. Rees en Wackernagel noemden dit het Eerlijke Aarde Aandeel. Dit werd vastgesteld op 2,1 hectare per persoon.

De gemiddelde Nederlander gebruikt 4,4 ha. In Nieuw Zeeland verbruiken ze gemiddeld 7,7 ha en in Amerika en Verenigde Arabische Emiraten spannen ze de kroon met 9,4. Daartegenover staat bijvoorbeeld Turkije met 2,7 ha, Peru met 1,6 en Malawi 0,5. Een totaal overzicht en een uitgebreide beschrijving van de berekeningsmethode kunt u vinden op de website globalfootprint.org.

Deze cijfers en benaderingswijze vormen de basis van het voorstel dat ik verderop in dit artikel ga presenteren. Vooraf wil ik opmerken dat er vanuit verschillende hoeken kritiek is geleverd op het model van de ecologische voetafdruk. Het zou gaan om een vereenvoudiging

van de werkelijkheid, waarin niet alles wordt meegenomen en soms zaken gecombineerd worden die niet te combineren zijn. Die kritiek is terecht. Het is altijd goed om je te blijven realiseren dat we te maken hebben met een model dat slechts een beschrijving is van de werkelijkheid. Dit hoedt je voor een al te absolutistische verering van een model. Maar ondanks deze relativering is het model van het allergrootste belang en is het een uitstekende basis om op verder te werken en denken. De meeste criticasters van het model erkennen dat ook.

Wanneer u de cijfers en de methodiek van Rees en Wackernagel, net als de VN en de EU, serieus neemt, moet u bedenken het huidige beleid gelijk staat aan diefstal. Diefstal van de armen, door hen geen ontwikkeling te gunnen en/of diefstal van onze kinderen en kleinkinderen door hen een aarde over te dragen die veel minder vruchtbaar en divers is dan dat wij van onze ouders hebben geërfd. Een beleid dat het beroep op de aarde terugbrengt is van het allergrootste belang. Het is de morele en economische opdracht van de 21e eeuw.

In feite sluit het idee van de ecologische voetafdruk aan bij het oude en fundamentele liberale vrijheidsbeginsel zoals door John Locke al in de 17e eeuw verwoord is in zijn *Two Treatises on Government*. Daarin stelde hij, dat de vrijheid van de één nooit ten koste mag gaan van de vrijheid van de ander. Een vrijheidsbegrip dat nu bijna door iedereen wordt onderschreven. Naast zelfbeschikking over het eigen lichaam, is ook de mogelijkheid om van de natuur gebruik te kunnen maken een wezenlijk onderdeel van de vrijheid van de mens. Omdat de menselijke gemeenschap slechts de beschikking heeft over een eindige planeet, mag een individu de natuur niet ongelimiteerd voor zichzelf op eisen, aldus Locke. Dit idee formuleerde hij lang voordat de natuur zo schaars werd als we haar nu kennen. John Locke leidde dit af als logische consequentie van zijn liberale principes. Volgens Locke heeft elk individu recht om met maximale vrijheid invulling te geven aan het eigen leven. Hierbij mag dit individu een gedeelte van de natuur opeisen, mits hij genoeg en van dezelfde kwaliteit overlaat voor anderen. Niemand kan meer aanspraak maken op de natuur dan een ander, want de mogelijkheden die de natuur biedt, zijn niemands persoonlijke verdienste. Wanneer er bijvoorbeeld een beperkte hoeveelheid land beschikbaar is voor twee personen, en een van beide personen eigent zich meer dan de helft toe, dan is dit volgens Locke onrechtmatig. De tweede persoon wordt hiermee te veel beperkt in het geven van een eigen invulling aan zijn leven, aldus de grondlegger van het liberalisme in 1690 (!).

Alvorens tot beschrijving van het voorstel over te gaan nog een andere inleidende opmerking. Geld, het geldstelsel en de manier waarop wij geld scheppen zijn in mijn ogen belangrijke sturingsmechanismen in de huidige wereld. De werking van geld bepaalt in hoge mate hoe onze wereld eruit ziet. Dit materialistisch inzicht is toch wel het minste wat we kunnen leren van Karl Marx.

De keuze voor te produceren goederen wordt voor een belangrijk deel bepaald door winstgevendheid. Zaken waar wij financieel belang bij hebben worden vaak hoger ingeschat dan zaken die een duidelijk prijskaartje ontberen. Waardevolle zaken als de natuur, rust of een mooi cultuurlandschap trekken bij een conflict met iets met een duidelijk prijskaartje, bijna altijd aan het kortste eind.

De onevenwichtige verdeling van de toegang tot kapitaal is een andere belangrijke verklarende factor voor het aanzicht van onze maatschappij. Als je dus zoals ik een voorstel wil doen da de wereld een geheel ander aanzicht geeft, zul je iets aan het geldstelsel moeten veranderen.

Ik zal niet voorstellen om bestaande elementen in het stelsel te wijzigen, hoewel ik niet uitsluit dat dit ook nodig is, maar om een geheel nieuw element aan het stelsel toe te voegen. Voorstellen die het huidige geld(stelsel) ongemoeid laten, hebben altijd last van vermijding-, ontwijking-, of waterbedeffecten, en zijn dus meestal niet effectief. Hoe naïef en idealistisch

dat op voorhand misschien ook moge lijken, voorstellen tot échte veranderingen moeten mijns inziens aanslaan op geld als sturingsmechanisme.

Naast het idee van de ecologische voetafdruk is er nog een tweede idee dat als uitgangspunt dient voor mijn voorstel, en dat is de Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens, waar wij dit jaar de 60e verjaardag van vieren. Met name de artikelen 1, 2, 22, 25 en 28 zijn in het kader van dit voorstel van belang.

Artikel 1

Alle mensen worden vrij en gelijk in waardigheid en rechten geboren. Zij zijn begiftigd met verstand en geweten, en behoren zich jegens elkander in een geest van broederschap te gedragen.

Artikel 2

Een ieder heeft aanspraak op alle rechten en vrijheden, in deze Verklaring opgesomd, zonder enig onderscheid van welke aard ook, zoals ras, kleur, geslacht, taal, godsdienst, politieke of andere overtuiging, nationale of maatschappelijke afkomst, eigendom, geboorte of andere status.

Verder zal geen onderscheid worden gemaakt naar de politieke, juridische of internationale status van het land of gebied, waartoe iemand behoort, onverschillig of het een onafhankelijk, trust-, of niet-zelfbesturend gebied betreft, dan wel of er een andere beperking van de soevereiniteit bestaat.

Artikel 22

Een ieder heeft als lid van de gemeenschap recht op maatschappelijke zekerheid en heeft er aanspraak op, dat door middel van nationale inspanning en internationale samenwerking, en overeenkomstig de organisatie en de hulpbronnen van de betreffende Staat, de economische, sociale en culturele rechten, die onmisbaar zijn voor zijn waardigheid en voor de vrije ontplooiing van zijn persoonlijkheid, verwezenlijkt worden.

Artikel 25

Een ieder heeft recht op een levensstandaard, die hoog genoeg is voor de gezondheid en het welzijn van zichzelf en zijn gezin, waaronder inbegrepen voeding, kleding, huisvesting en geneeskundige verzorging en de noodzakelijke sociale diensten, alsmede het recht op voorziening in geval van werkloosheid, ziekte, invaliditeit, overlijden van de echtgenoot, ouderdom of een ander gemis aan bestaansmiddelen, ontstaan ten gevolge van omstandigheden onafhankelijk van zijn wil.

Moeder en kind hebben recht op bijzondere zorg en bijstand. Alle kinderen, al dan niet wettig, zullen dezelfde sociale bescherming genieten.

Artikel 28

Een ieder heeft recht op het bestaan van een zodanige maatschappelijke en internationale orde, dat de rechten en vrijheden, in deze Verklaring genoemd, daarin ten volle kunnen worden verwezenlijkt.

Samenvattend: Het idee dat de westerse wereld een te groot beslag legt op de natuurlijke hulpbronnen, dat dit feit een belangrijke oorzaak is van vele crises waar de mensheid op dit moment mee te maken heeft, dat het kapitalisme geen ingebouwd mechanisme heeft om grenzen te respecteren en dat dit wel van groot belang is, dat het model van ecologische voetafdruk een waardevol meetinstrument is, het inzicht dat de werking van geld van het allergrootste belang is voor de richting waarin de samenleving zich ontwikkelt en de eerbiediging van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, hebben mij tot het volgende voorstel gebracht.

Balansgeld

Mijn voorstel is in essentie heel eenvoudig. Elk product en elke dienst wordt dubbel geprijsd. (In het vervolg van dit artikel schrijf ik product, maar dit moet gelezen worden als product en dienst) De ene prijs is bekend: dat is de prijs in euro's, of in andere landen in de daar geldende valuta. Daar verandert in dit voorstel helemaal niets aan. Daarnaast wordt elk product voorzien van een tweede prijs: het zogenaamde balansgeld. Bij elke transactie moet er worden afgerekend in de twee geldsoorten. Dus zowel in geld als in balansgeld.

Wat is balansgeld en hoe werkt het? Balansgeld is de uitdrukking van het fundamentele recht van elke wereldbewoner dat hij in principe heeft op de hem toekomende hulpbronnen. Daarnaast is balansgeld een erkenning van het feit dat de aarde niet oneindig groot is en dat de grenzen van de aarde gerespecteerd dienen te worden.

Door de overheid krijgt elke onderdaan (vanaf 18 jaar?) op zijn of haar verjaardag, ieder jaar, een vast bedrag in balansgeldvaluta overgemaakt op zijn speciale balansgeldrekening. De naam die ik gebruik voor deze balansgeldvaluta is Terra, omdat dat een goede relatie legt tussen het geld en de aarde. Iedereen beschikt dus over een gelijke hoeveelheid Terra's.

De hoeveelheid Terra's die jaarlijks wordt overgemaakt wordt bepaald door het Eerlijke Aandeel (EAA). Zoals eerder vermeld is het EAA 2,1 ha. Het is dus voorstelbaar dat de overheid jaarlijks 2,1 miljoen Terra's overmaakt op ieders rekening. Iedere Terra staat dan voor het beslag op de aarde ter grootte van 1 dm². Maar 21.000 Terra's is ook mogelijk, elke Terra staat dan gelijk aan 1 m². Het zal in de praktijk moeten blijken wat het meest werkbaar is.

Een voorbeeldje: Een pond varkensvlees kost dan bijvoorbeeld 2,5 euro en 80 terra, en een nieuw schilderij 25.000 euro, maar misschien slechts 10 Terra. De prijs in Terra wordt uitsluitend bepaald door de milieubelasting(= ruimtegebruik bij productie, distributie en verwerking) van het product. Uit dit voorbeeld blijkt dat de consument op een andere manier naar de prijs kijkt, en dus andersoortige afwegingen maakt dan als de prijs alleen in euro's wordt bepaald. Een ander voorbeeld maakt het misschien nog duidelijker: het verschil tussen grijze en groene stroom. Grijze stroom is misschien iets goedkoper in euro's dan groene stroom maar de prijs van grijze stroom zal in Terra's veel duurder zijn groene stroom: 1KwU grijze stroom 20 eurocent/ 100 Terra en 1KwU groene stroom 22 eurocent/10 Terra.

De consument kan dan op basis van zijn eigen situatie een eerlijke maar individuele keuze maken die het beste bij hem past. Maar als hij kiest voor grijze stroom dan zal het duidelijk zijn dat hij zijn Terra's niet meer kan uitgeven bij bijvoorbeeld de benzinepomp. Want net als bij euro's, kun je ook een Terra maar een keer uitgeven. Balansgeld belooft milieuvriendelijk gedrag.

Hoe komt de Terraprijs tot stand? Elk bedrijf wordt verplicht een Terraboekhouding te voeren. Centraal in deze boekhouding staan de Terraschuld/inlossingsrekening en de Terrabalans. De eerste is een overzicht hoe de schuld is ontstaan en hoe de ondernemer deze weer heeft ingelost. De balans is een momentopname hoe de terraschuldpositie van een bedrijf op enig moment is opgebouwd.

Zoals gezegd deelt de overheid aan alle onderdanen Terra's uit maar deze worden niet aan bedrijven verstrekt. Bedrijven handelen dan ook niet met Terra's maar met Terraschulden. Door activiteiten te ontplooiën doen bedrijven een beroep op natuurlijke hulpbronnen van de aarde, zowel door hun eigen activiteiten evenals door producten die zij afnemen van leveranciers die op hun beurt milieubelasting hebben veroorzaakt. Zo bouwen bedrijven een Terraschuld op. Voor elk bedrijf wordt vastgesteld wat het ruimtebeslag is van haar activiteit. Dit ruimtebeslag wordt vastgesteld in Terra's door de nationale TerraAutoriteit op basis van gegevens die door het bedrijf zelf worden aangeleverd. De Terraprijs die consumenten moeten

betalen voor hun product is dus de optelsom van alle milieukosten die in de gehele bedrijfskolom zijn gemaakt bij de totstandkoming van het product.

Elk bedrijf zal ook weer zijn opgebouwde schuld moeten inlossen. Dat kan op drie manieren. Ofwel zij schuiven de bijbehorende Terraschuld bij een leverantie door aan een andere ondernemer, die de schuld vervolgens op zijn balans neemt. Hiervoor moeten rekeningen worden verstuurd en geaccepteerd, zodat controle mogelijk is. Een ander manier om de Terraschuld in te lossen, is deze in rekening brengen aan particulieren die de Terraschuld kunnen betalen met de aan hen door de overheid toegekende Terra's. De laatste mogelijkheid voor bedrijven om van hun schuld af te komen is om Terra's te kopen op de zogenaamde Terramarkt. Daarover later meer.

Als een bedrijf er niet in slaagt om binnen een afzienbare termijn zijn opgebouwde schuld weer in te lossen zal er door de TerraAutoriteit een Terrafaillissement worden uitgesproken en zal het bedrijf moeten sluiten.

Het moge duidelijk zijn dat bedrijven zullen proberen hun Terraschuld zo klein mogelijk te houden. Hierdoor blijven ze interessant voor afnemers, zowel bedrijven als particulieren. De werkzame krachten van de markt en onderlinge concurrentie werkt nu ten volle richting een gezond milieu, terwijl ondernemers al hun ondernemingszin en creativiteit kunnen inzetten om hun bedrijf financieel maar nu ook Terramatig gezond te houden. Het risico van een eventueel Terrafaillissement houdt ze scherp.

Ook voor individuen heeft de introductie van balansgeld grote gevolgen. Zoals eerder al beschreven krijgen consumenten een nieuw afwegingscriterium aangereikt, dat hen beweegt tot het maken van andere keuzes.

In het huidige systeem zijn mensen ook wel bereid milieuvriendelijk gedrag te vertonen, maar daarin stuiten zij op minimaal twee grote problemen. Beide problemen worden met de introductie van balansgeld opgeheven. Het eerste is wat ik noem het sukkeldilemma en het tweede is het enorme demotiverende informatietekort.

Het sukkeldilemma betekent dat mensen best milieuvriendelijk willen zijn, maar niet als enige. Als jij je zaken onzegt ten behoeve van het milieu, maar je buurman consumeert er lustig op los, dan moet je wel heel sterk overtuigd zijn van je eigen keuzes om niet te zwichten en ook te gaan consumeren. In elk mens schuilt nu eenmaal ook een consument die uit is op eigen plezier en voordeel. Dit ontkennen heeft geen zin, en alleen een moreel appèl tot verantwoord consumeren heeft slechts bij weinigen effect. Dit wordt nog eens versterkt doordat de eigen bijdrage aan de oplossing van een wereldprobleem verwaarloosbaar klein is. Het klimaat verandert echt niet als u een keertje vaker de auto neemt, maar wel als we het allemaal doen. Met de introductie van balansgeld wordt iedereen gedwongen verantwoord te consumeren maar wel met behoud van volledige individuele vrijheid.

Het tweede probleem dat mensen op dit moment ervaren als zij milieuverantwoord willen zijn is het totale gebrek aan feedback over de eigen keuzes. Ik kan bijvoorbeeld geen vlees eten, maar mag ik hierdoor vaker vliegen dan mijn buurman die wel dagelijks een biefstuk verorbert? En zo ja, hoe vaak dan en hoe ver? Eens in de vijf jaar of elk jaar? Zou het gelden voor een vluchtje naar Londen of misschien wel naar New York? Niemand die het weet. Het ontbreekt iedereen totaal aan enig inzicht in de eigen milieubelasting. Hierdoor weet niemand of de eigen levensstijl verantwoord is en ontbreekt het aan de mogelijkheid om hierin de bij hem of haar passende keuzes te maken. Dit informatietekort demotiveert enorm. De introductie van balansgeld maakt ook aan dit probleem in één keer een einde.

Zoals al eerder genoemd zal er waarschijnlijk een Terramarkt gaan ontstaan. Mensen die, al of niet gedwongen - door weinig financiële mogelijkheden bijvoorbeeld - milieuvriendelijke keuzes maken hebben misschien wel op enig moment een overschot aan Terra's. Dit overschot kunnen zij te koop aanbieden. Waarschijnlijk zullen er altijd mensen of bedrijven

zijn die dit overschot willen kopen voor euro's. Deze handel is geen enkel probleem. De totale hoeveelheid Terra's neemt hierdoor namelijk niet toe. Het maakt de aarde niet uit wie er in het vliegtuig zit zolang die maar niet te vaak gaat. Omdat de hoeveelheid Terra's gemaximeerd is en bovendien samenvalt met wat de aarde kan dragen, en omdat elke transactie zowel in geld als in balansgeld moet worden afgerekend, kan de economie zich niet buiten de ecologische grenzen gaan begeven. Maar binnen de ecologische grenzen kan de economie zich vrij ontwikkelen en kan het proces van creatieve destructie zijn heilzame werk doen.

De handel in Terra's is voor beide partijen voordelig. De een kan enigszins boven zijn ecologische stand leven, maar moet daar uiteraard wel voor betalen, terwijl de ander gratis (de Terra's werden namelijk gratis door de overheid als verjaardagscadeau verstrekt) wat euro's kan bijschrijven op zijn of haar bankrekening. Mijn verwachting is dat er een nivellerend effect uitgaat van de introductie van balansgeld. Nu is nivellering in sommige Haagse politieke kringen een besmet woord. Maar als het gebeurt als gevolg van de introductie van balansgeld dan wordt het veroorzaakt door vrije keuzes van vrije individuen op een vrije markt. Daar kan toch niemand tegen zijn. De prijs van een Terra zal door vraag en aanbod op de markt tot stand komen.

Als het systeem van balansgeld mondiaal wordt ingevoerd dan zal er een enorme kapitaalsstroom op gang komen van het rijke westen/noorden naar het onderontwikkelde zuiden. Individuele in het zuiden hebben bij hun huidige levensstandaard namelijk een enorm Terra-overschot. Bij verkoop levert dit een enorm bedrag op die de financiële positie van die landen op een gigantische wijze verbetert, zodat daar ook ontwikkeling kan gaan plaats vinden. Na verloop van tijd zal de situatie zich stabiliseren. Het is ongelooflijk om je de consequenties van mondiale invoering voor te stellen.

Daar wringt natuurlijk wel de schoen. Invoering van dit systeem is zo enorm groot en complex dat het waarschijnlijk nooit van de grond kan komen als er niet op allerlei manieren wordt gewerkt aan een geleidelijke invoering. Ik zie daarvoor drie mogelijkheden. Op de eerste plaats moet het systeem niet in één keer worden ingevoerd. Dat zou een zo grote schok in de economie veroorzaken dat het meer kwaad doet dan goed. Invoering zal daarom zeer geleidelijk moeten geschieden, bijvoorbeeld over een periode van 20 jaar waarin de beschikbare Terra geleidelijk worden teruggebracht naar het EAA. De economie heeft dan alle tijd om zich rustig aan te passen aan de nieuwe situatie.

De tweede mogelijkheid voor geleidelijke invoering is geografisch. Hoewel mondiale invoering is te prefereren, lijkt Europese invoering mij ook mogelijk. Het zal al moeilijk genoeg zijn om in de EU instemming te vinden voor dit voorstel. Misschien is het zelfs mogelijk om experimenten op te zetten op basis van vrijwilligheid om het systeem in de praktijk te testen waarbij je de deelnemers op een positieve wijze stimuleert om binnen hun Terrahoeveelheid te blijven.

Ten slotte kun je nadenken over een gedeeltelijke invoering. De ecologische voetafdruk is opgebouwd uit verschillende elementen. Het is mogelijk om bijvoorbeeld te beginnen met invoering van de koolstofvoetafdruk. De Engelse supermarktketen Tesco is bijvoorbeeld begonnen met het vermelden van deze koolstofvoetafdruk op verschillende voedingsmiddelen. Het moet mogelijk zijn om experimenten te verzinnen die hierop aansluiten en bredere invoering dichterbij brengen. Dit hele transitie- en implementatievraagstuk vraagt nog de nodige studie en onderzoek.

Toch is balansgeld niet zo wereldvreemd als dat het op het eerste gezicht zou lijken. Balansgeld is het logische sluitstuk van een proces dat al enige tijd geleden zijn aanvang heeft genomen. Het systeem van verhandelbare co2-emissierechten voor bedrijven waar dezer dagen veel om te doen is, is in feite een voorloper van balansgeld. Ervaringen die daar worden opgedaan zijn heel relevant voor het systeem van balansgeld. Bovendien kan een groot deel

van de benodigde infrastructuur die nodig is om balansgeld in te voeren worden overgenomen van de co2-emissiehandel, zoals de Terra-autoriteit en de Terramarkt.

Balansgeld verschilt echter op een aantal punten met co2-rechten systeem. Balansgeld is gebaseerd op de ecologische voetafdruk en daardoor werkt het met een objectief plafond, namelijk de capaciteit van de Aarde. Het plafond van co2-rechtenemissie wordt bepaald door de Europese Commissie op basis van historische analyse. Er wordt dan wel afgesproken dat dit plafond geleidelijk moet worden teruggebracht, maar het ontbreekt ten ene male aan een objectief geformuleerd einddoel. Co2-rechten zijn dan ook onderwerp van veel politiek gekrakeel, en dat zal altijd zo blijven. Met als gevaar dat rechten altijd in te ruime mate zullen worden uitgedeeld of geveild, waardoor het systeem nooit goed van de grond kan komen, de prijs (te) laag en daardoor niet effectief.

Een ander essentieel verschil is dat co2-rechten per sector worden vastgesteld. De Europese Commissie werkt nu bijvoorbeeld aan de invoering van het systeem voor de luchtvaartsector. Eerder was deze sector uitgesloten van co2-rechtensysteem. Nu krijgt de sector op basis van historische cijfers een hoeveelheid rechten toegekend. Maar waarom eigenlijk? Misschien kiest de mens er wel helemaal niet voor om te blijven vliegen omdat we veel liever vlees eten. Of andersom. Of misschien gaan we onze huizen veel beter isoleren, zodat we kunnen blijven vliegen. Wie zal het zeggen? In het systeem van balansgeld bepalen mensen zelf waar reductie wordt gerealiseerd terwijl in het systeem van co2-rechten er impliciet door de overheid wordt bepaald dat alles bij het oude moet blijven. Waarom zouden vliegtuigmaatschappijen de beschikking krijgen over co2-rechten? Laat ze die maar op de consumentenmarkt verdienen. Dan is het strijdpunt tussen gratis verstrekken en veilen ook meteen uit de wereld.

Een ander belangrijk verschilpunt is de schaal waarop het wordt ingevoerd. In tegenstelling tot de handel in co2-rechten gaat de invoering van balansgeld over (uiteindelijk) de gehele breedte van ruimtebeslag op de aarde. Hierdoor voorkom je waterbedeften. De Europese Unie heeft bijvoorbeeld eerder bepaald dat er vanaf 2010 5,75% biobrandstoffen moest worden bijgemengd bij benzine en diesel. Later heeft men dat weer moeten bijstellen tot 4% omdat men tot de conclusie kwam dat biobrandstoffen wel ergens verbouwd moeten worden en dus ten koste gaat van landbouwgrond met een desastreus effect op de voedselprijzen. Dergelijke verstoringen vind je niet als je een systeem over de hele breedte invoert.

Als laatste het punt van effectiviteit. Naast het punt van breedte van invoering bespreek ik hier als laatste de 'diepte' van de invoering. Bij de invoering van co2emissie systeem wordt een intercontinentale vlucht volgens de Europese commissie maximaal 39,60 euro duurder. In het geval van balansgeld jaagt iemand die naar Nieuw Zeeland vliegt er in een keer zijn EAA doorheen. Het is niet onwaarschijnlijk dat keuzes dan anders gaan uitvallen.

Samengevat: co2-emissiehandel is subjectief, statisch, beperkt en niet erg effectief en balansgeld is objectief, dynamisch, volledig en zeer effectief.

Zoals al eerder gemeld zijn er wetenschappers die bezwaren naar voren hebben gebracht ten aanzien van het model van de ecologische voetafdruk an sich. Deze bezwaren zouden er natuurlijk toe kunnen leiden dat men bepleit balansgeld om deze reden niet in te voeren. Het is dan goed te bedenken dat, hoewel mijn voorstel gebaseerd is op het model van de ecologische voetafdruk, het er niet van afhankelijk is. Ook zonder dit model is een verhandelbaar milieurechtensysteem op consumentenniveau voorstelbaar, zoals we zien bij de co2 emissiehandel. De ecologische voetafdruk verschaft alleen objectieve informatie over de hoeveelheid terra's die in omloop gebracht kunnen worden en een methode om milieubelasting per product vast te stellen. De erkenning dat er grenzen zijn aan het beroep op de aarde is al voldoende om te pleiten voor een systeem van balansgeld.

Eén kritiekpunt op het model van de ecologische voetafdruk wil ik hier expliciet bespreken. De ecologische voetafdruk zou geen rekening houden met milieuvervuiling door giftige stoffen aangezien, die niet is te herleiden naar grondoppervlakte. Dat is inderdaad het geval. Maar dat is nog geen reden om het systeem van balansgeld niet in te voeren. Het geeft alleen maar aan dat er naast balansgeld nog andere maatregelen/ideeën nodig zijn om echt duurzaam te worden, zoals bijvoorbeeld de Cradle to Cradle-filosofie. Deze ontwerpfilosofie is gebaseerd op het idee dat aan het eind van de levenscyclus van producten alle bestanddelen voor 100% en zonder kwaliteitsverlies opnieuw gebruikt moeten kunnen worden, ofwel door oneindig hergebruik ofwel door volledige biologische afbraak. Hierdoor is er helemaal geen sprake meer van milieuvervuiling. Balansgeld en Cradle to Cradle vullen elkaar uitstekend aan.

Er zijn pleitbezorgers voor het opnemen van de kosten van milieubelasting in de gewone prijs. Dan sorteert je hetzelfde effect zonder de rompslomp van een dubbele boekhouding, zou de gedachte kunnen zijn. Het systeem van balansgeld verschilt echter op twee fundamentele punten met het systeem van geld. Geld en balansgeld zijn dus niet inwisselbaar.

Ten eerste wordt balansgeld aan iedereen in gelijke mate toebedeeld. Dat kun je van geld moeilijk zeggen. Er hoeft niet voor gewerkt te worden, en het kan gezien worden als een soort geboorterecht. Hiermee lost balansgeld haar morele claim in, zoals vastgesteld in de UVRM. Een tweede belangrijk verschil is dat de hoeveelheid Terra gemaximeerd is. Het wordt door de overheid vastgesteld op basis van het EAA. Terra's kunnen niet door banken of de overheid ongelimiteerd worden gecreëerd zoals dat bij gewoon geld wel het geval is. Hierdoor zal de economie zich altijd binnen de ecologische randvoorwaarden ontwikkelen. Door de hoeveelheid Terra's te koppelen aan de EAA is zij (in principe) niet vatbaar voor politieke besluitvorming.

Een ander punt van aandacht is de publieke sector. Hoewel ik denk dat ook instellingen als scholen, ziekenhuizen, rechtbanken en politiebureaus een Terraboekhouding moeten voeren, lijkt het mij verstandig om deze Terraschuld collectief af te kopen. De overheid zal dus een deel van het EAA inhouden, als een soort belasting, en de rest jaarlijks overmaken aan haar burgers. Hierdoor blijft de totale milieubelasting binnen de ecologische grenzen maar kunnen we zonder af te rekenen gebruik blijven maken van deze 'gratis' diensten.

Zo zullen er nog veel meer op- en aanmerkingen en kritiek te geven zijn op dit voorstel. Ik hoop ook dat die komen. Het is duidelijk dat ik slechts de grondprincipes heb bedacht en beschreven. Er zal nog veel onderzoek moeten worden verricht of en zo ja op welke manier dit systeem kan worden ingevoerd. Maar ik hoop van harte dat het idee wordt opgepikt en met kritische maar welwillende blik tegemoet getreden wordt.

Kritiek als zou invoering van dit systeem een grauwsluiertje gooien over de economie omdat het alle groei bij voorbaat onmogelijk maakt, werp ik verre van mij. Ten eerste omdat ik denk dat het helemaal niet waar is. Er blijft een economisch speelveld waarin iedere ondernemer met al zijn creativiteit en ondernemingszin naar harte lust producten kan ontwikkelen en verkopen. Dat is juist de kracht van dit voorstel. Waarom verkopen alleen leuk zou zijn als dit ten koste zou gaan van de natuur ontgaat mij. Ik denk eerder dat het omgekeerde het geval is. Het zal ongetwijfeld voorkomen dat zaken die nu wel kunnen, na introductie van balansgeld niet meer haalbaar zijn. Maar bedenk wel dat de enige reden van deze onmogelijkheid is, dat in het systeem van balansgeld een faire prijs betaald wordt, die iedereen op deze wereld de kans geeft om zich te ontplooiën. Die prijs moeten we dan maar betalen. De grenzen die door balansgeld aan de economie worden vastgesteld staan op de uiterste grens van wat de aarde kan dragen. Het standpunt dat de economie ten gronde wordt gericht met de invoering van balansgeld staat gelijk aan het oordeel dat een duurzame economie niet mogelijk is. Ofwel: de

economie gaat ten onder omdat balansgeld wordt ingevoerd of de economie gaat ten onder omdat balansgeld *niet* wordt ingevoerd. Dat is nog eens een grauwsliuer.

De maatschappij wordt in een systeem met balansgeld net als in het huidige kapitalisme vormgegeven door vrije mensen in een vrije economie en daardoor zijn de uitkomsten onzeker. Het is moeilijk om je voor te stellen hoe de wereld eruit zou zien bij een volledige en mondiale invoering van dit systeem. Toch zijn er wel een aantal verwachtingen. Naast de al eerder genoemde nationale en vooral internationale nivellering zullen bedrijven alles op alles zetten om in milieutechniek te investeren. Fossiele brandstoffen en de daarbij horende co2-compensatie maken een groot deel uit van de Terraprijs. Bedrijven is er alles aan gelegen om die naar beneden te brengen. Ik verwacht dat invoering van balansgeld een enorme stimulering betekent voor milieutechniek.

Verder zal er denk ik een zekere regionalisering optreden. Appels uit Nieuw Zeeland zullen Terramatig zo ongunstig zijn dat zij waarschijnlijk uit de winkelschappen zullen verdwijnen. Ook zal duidelijk worden wat de groenten van het seizoen zijn en welke uit de kas of van ver komen. Waarschijnlijk eten we geen aardbeien meer het hele jaar rond.

Verder verwacht ik een enorme opleving van de reparatiesector. Er komt namelijk een geheel andere balans tussen weggooien en nieuw kopen aan de ene kant (veel grondstof- en energieverbruik) en reparatie aan de andere kant (meer arbeidsloon maar nagenoeg geen terrakosten).

Het is ontegenzeggelijk zo dat we allemaal een stapje terug moeten in consumptieniveau. Althans in die soort consumptie die milieubelasting met zich meebrengt. Het luisteren naar muziek, of genieten van andere kunst, het voeren van gesprekken, een massage, een autoreparatie of andere persoonlijke dienstverlening zijn allemaal (bijna) Terrafree. Al deze ontwikkelingen klinken mij als muziek in de oren. Maar ik kan het niet genoeg benadrukken dat de uitkomsten van het geheel de keus is van vrije mensen in een vrije maatschappij en van vrije bedrijven die gewoon net als in het huidige kapitalisme hun eigen belang kunnen najagen. Of zoals de grondlegger van het kapitalisme, Adam Smith, al zei: 'het is niet door de goede wil van de slager, de brouwer, of de bakker dat wij ons eten kunnen verwachten, maar door hun eigenbelang'. En dat zal zo blijven.

Naast deze verschuivingen in de economie verwacht ik ook veranderingen in de cultuur. Deze veranderingen zijn echter nog moeilijker te voorzien dan de te verwachte verschuivingen in de economie. Maar je zou je kunnen voorstellen dat de maatschappij minder materialistisch wordt en wat minder gejaagd, en dat mensen aan andere zaken belang gaan hechten dan aan shoppen. Met de introductie van balansgeld wordt geld immers geconfronteerd met een countervailing power die de suprematie van geld wel eens danig zou kunnen relativeren. Misschien dat oude idealen als Bildung en de Homo Universalis wel weer de kop opsteken. Ik hoop dat het zal gebeuren, maar wie zal het zeggen. Maar ook hier geldt: hoe de samenleving zich ontwikkelt is de keus van mensen zelf.

Het idee van balansgeld lijkt misschien wereldvreemd, maar met evenveel recht kan worden gezegd dat doorgaan op de huidige weg wereldvreemd is. Balansgeld verdient in ieder geval een eerlijk kans op nader onderzoek en debat.

Bert Vink

Is initiatiefnemer van de stichting Balansgeld. Deze stichting heeft als doel de promotie van balansgeld en stimuleert onderzoek ernaar. Daarnaast is hij oud directeur/hoofdredacteur maandblad MUG Amsterdam. Hij werkt nu aan de totstandkoming van een tijdschrift over bovenstaande thematiek in combinatie met kunst, zingeving en life-style.